

EL FIL D'EMBASTAR CONTES

Rosa Castelló i Morro

*«Pense que qui conta històries
ha de tenir sempre algú a qui contar-li-les,
i sols així pot contar-se-les a sí mateix».*

UMBERTO ECO

A TIA CARME LA SIMONA, GERMANA DE LA MEUA àvia materna, fou el fil d'Ariadna que em conduí pels senderols increïbles de la família, contalles de cròniques quotidianes, plenes d'alquímia meravellada. Mon pare sorneguer i posseïdor d'una tristesa balcànica sense saber-ho, em contava en la infància episodis de la guerra civil que mai em narrarien a l'escola dels anys seixantes, ni mai eixiran a cap llibre d'història. L'orgull legítim de la II República, voluntari amb armes per defensar-la, episodis apassionats, sense heroisme, amb l'absoluta i eixuta tristesa de la derrota, li feren baixar el puny tancat, però els vencedors no van aconseguir obrir-li'l mai, dins, l'herència brulent que em llegava.

En la meua infantesa van entrar de la seua mà a la meua vida Karl Marx, Lenin, Mao Tse-tung, Xu En-lai, Ho Chi Minh, com els ballarins del *Bolshoi* darrere el teló d'acer, lentament, amb el ritme que dictava la història clandestina i la música a la ràdio. Era tan familiar per a mi la barba canosa de Marx, com la del besavi Ramon, barba-serrat que mira encara des de la fotografia amb mirada serena, amb la mateixa vocació de posteritat. Mao i Chu En-lai d'oriental mesura, conviven en un món d'ètica i art, junt a Azaña, Gardel d'argentina veu, Beethoven o Goya. Fidel Castro sempre seria fidel al pare, i ho seria després d'haver mort, i el Che tossut i asmàtic, sempre tindria el nostre alè.

Ho Chi Minh tenia el mateix misteri per a mi que el que conservava la memòria mitològica de Santet del Puig, el ramader que passejava per la Plana de Castelló el bou *Generoso*, terroríficament roig de pell i de sang,

en una època inconcreta, tan indefinida com l'edat de les *vedettes*, com l'any quan Caputxeta Roja visità la seua iaia, travessant tot un bosc ¿quin conte era més real el de la xiqueta exploradora, el del bou aterrador que embolaven a la Plana, o el de la ruta esgarrada de la seda i *napalm* del líder vietnamita?

Les cançons valencianes de bressol, les jotes reposades i elegants que m'adormien al braç de les dones de ma casa, prop de la ràdio quan encara no sabia parlar amb claredat, més tard, les cançons de Manolo Escolar que començava aleshores a buscar un carro en vies d'extinció, José Guardiola amb el *Di papá*, empalagava, però jo als meus tres anys no me n'adonava i ho cantava amb un ressò de papagai. Rocio Dúrcal cridava com un conill atrapat en la joventut al cau del cinema i a la ràdio *Mas bonita que ninguna*, sense pudor, ni rubor, formaven el món que em contava la vida radiofònica, on jo era personatge omniscient en el conte del costum quotidià.

A la ràdio narraven els contes infantils, els reproduïa amb el to dels mestres narradors, i si calia els representava amb tota la naturalitat que tenia, i la gràcia que em feien creure que tenia. El llop volia menjar-se la borregueta, els aturaments desfeien l'aire de gelatina del menjador, amb la intriga d'Alfred Hitchcock ple de tensió que jo carregava. La rialla que els majors magistralment contenien, ho corroborava. La rateta presumida, feia veueta de *pijeta* repipí. El to baríton sobreactuat d'un llop famolenc i mentider, com tots els que apareixien als contes de fades i bruixes que em contaven o llegia, no tenien cap misteri per a mi aleshores, els imitava amb perfecció de dobladora de llençols de teló teatral

Ma mare cantava romanços aragonesos, descendent ancestral d'aragonesos perduts en la memòria. *Mis padres me casaron con un rico manchego que yo no lo queria, que yo no lo queriiiiii i a.....* Ma mare sempre discreta no cridava mai ni quan cantava, jo amb memòria portentosa de sis anys aprenia els romanços, les cançons d'èpica quotidiana d'altres segles, als personatges els imaginava vestits de folclòrics de jota botadora, els escoltava quan parlaven a crits de pulmó domesticat, es barallaven, es venjaven, ploraven, morien i vivien sempre cantant, com la veïna del costat de casa, com els cantants d'òpera i sarsuela de la televisió. Això era música amb argument, un conte musical.

Ma mare em descrivia la cova immensa al poble, sota el ventre del castell, on ella va estar durant la guerra civil, encara en peu sense runes aleshores, van estar refugiats i amagats més de 200 onders, mentre queien bombes des dels avions al castell de les tres-centes torres trencades, tremolaven, i es desfeien com pètals d'una flor, a punt de clevillar-se el

sostre, a punt de conquistar en l'última batalla.

Hi hagué una època que romania temps i temps sota la taula del menjador seguda damunt les barres transversals, imaginava contes terribles de guerres mentre queien bombes en l'escenari de fantasia, i al mateix temps sabia que allí sota la taula, dins la cova imaginària estava segura, junt als meus ninos, personatges víctimes invictes de batalles incertes, però sempre existia el marge de perill que rosegava l'estómac en una sensació de temença i goig que mai més he tornat a sentir des dels cinc anys, si no és llegint un magnífic text, o davant una immensa pantalla de cinema amb la intriga i acció d'un bon guió.

Jo tenia una granja a Àfrica. En un lloc de la Manxa el nom del qual no vull recordar-me'n. Molts anys després junt al paredó, recordaria..., una vegada hi havia una xiqueta que duia Caputxeta roja i anava pel bosc a visitar la seua àvia. Això diuen que era.....I la bella Dorment es va punxar al dit i va dormir durant... Quan va despertar, el monstre continuava allí...

Les agulles eren perilloses, brodant un aixovar, com la meua tia i padrina que era brodadora portentosa de bainica, sempre estava en perill de quedar-se adormida, com la princesa del conte, sota l'agulla que pujava i baixava d'aquella màquina de brodar, aparell de metall negre amb forma de forca decorat en oripell, agulló a punt de punxar el dit, com l'agulla de la Bella Dorment del conte de fades. Jo la observava expectant, quan mecànicament doblegava el dit índex massa prop de l'agulla de la màquina colpidora, damunt els llençols d'immaculada blancor, mentre ella semblava tancar els ulls en un acte místic d'artista d'artesanía. El fil dibuixava pètals de flors, tiges d'exquisida perfecció, simetries vegetals de matemàtica àrab, amb la lentitud de brodadora d'esperes. Ma tia sempre esperava. Esperà el nuvi gallec que feu una estada a Onda durant la guerra, i se n'anà a la batalla, l'esperava amb dissimulo de dècades encara, com una Penélope valenciana, quan trenta anys més tard ell vingué en una excursió i la va buscar pel poble crescut d'edificis i absències. S'agenollà i li demanà perdó per haver-se casat amb una altra. La tia brodadora portentosa de bainica, soltera, sempre espera Godot, com un horari d'Ibèria, ara, ja nonagenària espera meravelles de la vida, i jo espere que les trobe d'ací molts anys com un personatge del realisme màgic d'Amèrica, com un conte de fades falagueres.

La Ventafocs, era bella, molt més bella que les germanastres, però no ho era per qüestió de genètica, sinó perquè de la llar eixia fum, i ja se sap per saviesa popular, que el fum va a les guapes, i potser les que volen ser guapes s'apropen a les fogueres de Sant Joan, a les fogueres de Sant Antoni, o a la llar de casa, com ella feia mandrosament i desmenjada. L'espavilada!

Totes les princeses dels contes de fades tenien un petit territori on regnar, tots els súbdits les coneixien, i de vegades s'havien de disfressar per a no ser reconegudes, en aqueixa ciutat-estat de fesomia grega. Recorden amb certa fidelitat les princeses actuals de Mónaco, els escàndols amorosos de les quals, també tenen l'origen -diu una llegenda a Mònaco- per un càstig a una remota avantpassada de les Carolines i Estefanies actuals.

Als contes de fades de la meua infància, totes les princeses eren rosses amb cabell fins el maluc, amb noms de flors pansides, noms de pedres precioses, vingudes de la ruta de la seda oriental, com anys després farien els culebrons veneçolans i colombians a la televisió. Els prínceps arrogants, amb meleneta fins les orelles, i leotardos sexis, que trencaven la imperfecció dels humans, i destrossaven l'estètica del segle XX fins l'aparició dels Beatles.

Per què la mare de Caputxeta la deixava anar a soles pel bosc, mare?

Què tenia a la punta l'agulla quan adormí la princesa guaitadora?

Per què la fada bona sols li dóna de temps fins les 12 de la nit a la Ventafocs?

Com li deien a la iaia de Caputxeta?

Com havia ficat el verí la madrastra roïna dins la poma?

Com és que el gat amb botes, la rateta presumida, els tres porquets, poden parlar?

Aquestes preguntes d'absoluta lògica eren un test a la paciència dels contacontes de la infància. Ho eren i ho seran sempre. La imaginació dels adults té límits, la repetició recordada amb exactitud, el cansament del dia laboral, comptava molt en la fluïda narració del conte.

La nit era per a somiar i per a edificar la por en la infància. Els contes de dracs de foc com encenedors vivents, torxes gegants, mai m'han destorbat el somni. Sí en canvi les contalles de la tia Carme la Simona, que tan estimava, era vella i bella encara, amb la pell tan clara i fina del rostre que podia anunciar encertadament una crema l'Oréal, perquè la bella vellesa ho val, el rostre molt blanc dalt d'un vestit negre, el cabell molt blanc a considerable distància de les sabates de pell suau molt negres, senzill i senyorial sempre.

Les hipotètiques bruixes casolanes que ella deia va conèixer, volaven pels teulats, feien beuratges i deien oracions misterioses igual als contes que jo llegia. Ella no havia vist mai volar cap bruixa. Però havia vist fer d'amagat oracions estranyes a unes veïnes, des del pati interior de sa casa, feia moltes dècades, es va aprendre una de les fórmules, i ella mateixa s'horroritzà quan al recitar-la un dia feu moure un sedàs. A la besàvia

Roseta, sa mare, mai la pogué embruixar ningú, tenia força interior, per a rebotar qualsevol embruixament, com el de Shangai, les bruixes Calixtes i Marruixes, sortides dels contes de fades es convertirien en impotents davant seu. Les bruixes quotidianes eren també amables, donaven aigua als qui tenien set, no cal -deien- que vages a la font jo et donaré aigua. I Catxiplum! quedaven bocabadats, sense voluntat, podien fer-ho a tot el carrer menys a la besàvia Roseta, que visqué quasi cent anys, com un llibre d'inundacions i Matusalems de Garcia Márquez. Les bruixes de les contalles de la tia Carme la Simona, no serien gens diferents als contes de fades. Per neutralitzar els encanteris, els valencians visitaven al segle XIX i XX el santuari de la Balma, al Nord del seu món.

Les llegendes dels Sants, divertides i apassionants com les millors contalles populars. Sant Jordi era valent, escapat d'un conte de fades, duria leotardos i meleneta, esdevingué Sant, com Sant Jaume Matamoros, jueu a favor dels cristians contra els àrabs allà al racó més allunyat de l'orb, a la finisterre del món. Els dos eren genets de la venjança. Sant Jordi assassinava el drac de foc, primer com un Cíclope guerxo, després sense pietat li llevava la vida, quan el foc era sols fum sense flama exaltada. La princesa acossada fugia i s'evaporava en les boires de la llegenda. Sant Jordi com un *rejoneador* clavava el *rejón* sense baixar del cavall quan s'apujaven les dues pates davanteres a l'estil dels cavalls dels reis Habsburg i Borbons ho farien als quadres dels museus. Així era quan la impossible instantània va ser captada per la colla d'artistes occidentals, pels artistes ortodoxos d'or oriental, en el roig i fosc hieràtica en les icones.

Sant Pere espera sempre, porter etern amb les claus immenses a la mà, que no amollarà ni a l'agost, quan acudeix cada any tàcitament a representar la Festa a Elx, i canta amb veu de baríton, baixarà lentament del cel en un aparell celestial junt a l'Araceli, més tard ascendirà per recollir l'ànima, el cos i l'estima de la seua amiga Santa Maria.

Sant Josep és fuster, fester, faller. Fa flama i fum de la fusta feta foc. Sant Josep pare putatiu, adoptiu, d'estranya biologia, pare d'un Déu de triumvirat trinitari. Sant Josep era el patriarca a qui s'aclamaven les mares de la meua infància, quan es lamentaven per algun drama quotidià.

Noé, mariner sense vocació, col·leccionista sense convicció, Celestí sense remuneració, previsor d'un desastre de *Prestige* en el món antic. El cel plorava, el cel plovia, el cel implorava desert, explorava la medul·la del mar, per omplir el món de desolació d'aigua en aquells temps bíblics. Noé era el capità de l'aventura, del refugi impossible, que sura en un desastre de Kracatoa. Mai he conegut a ningú amb el seu nom, ningú mai ha tingut la previsió matemàtica que ell tingué.

Abraham anava a matar el fill, un parricidi com els que contava el diari *El Caso*, als anys seixantes. Els jueus contemporanis seus, pensarien que alguna maledicció l'havia posseït, els jutges actuals dirien que estava sota l'efecte de la psicosi momentània, d'una demència transitòria, indisposició mental que l'eximeix del delictes. Però era més senzill que tot això, el Déu jueu, amb naturalitat, li havia ordenat que matara el fill. Escoltava veus des de brosses ardents enmig del desert. Ningú més va oir la veu ardent, veu semblant a les que escoltaren els sants de reconeguda solvència mística, com Joana d'Arc, els xiquets de Fàtima i Bernardette Soubirous d'Occitània. Abraham era un assassí místic, un mite biodegradable, que s'aturà quan cregué escoltar de nou la veu de Déu que li cridà: Prou, ja m'has sigut fidel amb el teu gest!-diuen que li digué-. Abraham possiblement escoltà la veu de la consciència. Isaac, el seu fill potser ni se n'adonaria del seu gest, només el cronista bíblic xafarder que estava present.

Moises, amb nom de bressol, abandonat al Nil. Quin coneixement els pares amb tants cocodrils nadant per les riberes! Moises era sortut, tossut, desvalgut, i no va poder veure la terra promesa després del llarg pelegrinatge per la terra dels altres, cap a una Ítaca sagrada.

Les històries bíbliques eren i són un conte perpetu, com un llibre d'arena palestina, un reclam a la quotidianitat...

Fals com Judes que besa i assassina l'amistat avisant els soldats romans, el bes com avis insigne de la tragèdia. Les dones guapes tenen rostre de Mare de Déu, cabell de permanent eternitat, els prínceps dels contes els trets facials de Sant Lluís. El drac ferotge de foc, víctima de Sant Jordi, anuncia l'aperitiu de l'infern, la seriositat suprema i desconfiada de Sant Pere, porter etern al portal del cel, tenia paciència, potestat del Patriarca Job. Els actes dels patriarques que potser mai estigueren a Egipte, no rondaren pels deserts assedegats d'aigua durant quaranta anys, no conquistaren la terra en cap campanya militar, ni la llegaren a les dotze tribus d'Israel. Això diuen els historiadors de la memòria, però el prodigi dels contes bíblics ho mitifica.

Tots els ases han entrat el Diumenge de Rams a la ciutat somiada, estrenen primavera; tots els ases son tristos i ploren en les nits d'hivern, abandonats als corrals de l'oblit, escolten amb paciència modernista el Premi Nobel Juan Ramon Jiménez. Tots els ases dels contes són pacífics i tenen com a ídol Platero, el de Moguer, qui va dir adéu als tres vaixells quan marxaven maldestrament a redescobrir Orient...

Orient eren les catifes de cent colors, Aladí que volava sense combustible, ni petroli, ni benzina, segut damunt d'una d'elles per dalt els teulats

de Damasc, de Bagdad en plena calma, volava per damunt de Moscou i l'església de Sant Basili, sobre una plaça roja, plaça bella, d'un llunyà país.

Orient era Marco Polo carregat de les mercaderies des de Pequín, Samarcanda, cap a Venècia en un llarg viatge meravellat, era la princesa Sahrazad que narrava i narrava durant mil nits contes estratègics per no morir, com l'Anna anglesa dels mil dies abans d'assassinar-la el rei Enric VIII fartó, gotós del Gotha i marit maltractador extrem, amb potestat reial.

Orient era Simbat quan navegava sense rumb, amb una princesa que no sabia regnar sobre la mar. I l'*Abracadabra* semiòtic que obria portes a la riquesa interior, a la cova dels quaranta lladres que mai anirien a la presó, igual com els banquers glamurosos del segle XXI ells no roben, sols s'apropien indegudament dels tresors de la gent del carrer.

Ali Babà, Barba-roja, Tres potes, Betum, Erik el Roig... Eren els pirates predilectes dels xiquets i xiquetes de la meua infància, del meu carrer, i els retrobàvem cada setmana, als *tebeos*. Bugs Bunny, la família Ulisses, el Tom i Jerry, *Rompetechos*, Zipi i Zape, ens ensenyaven a somriure millor encara, en les seues contalles dels contes il·lustrats que enlluernaven la fantasia riallera. Popeye ens conduïa per mars d'impossible toponímia marinera, en un poble que no té mar, malgrat el seu nom d'ona. Les ones d'una mar mediterrània plena de llibertat, els aventurers arrossegueu les narracions de destinatari imprecís, des de Constantinoble a Venècia, des de Roses a Sicília, des d'Alacant a Algèria. Tota una mar de contes que onejaren ja des d'aleshores els plecs del cervell, els pessics del cor en cada batec.

Els contes que la censura mai evitarà divulgar. Els contes eròtics que redactaven els monjos a l'*scriptorium* en un esplai de feixugues Hagiografies de vides martiritzades de sants. Els contes que el meu avi mai em va contar. Els contes a la vora del foc d'hivern quan tremolaven les guspies de la llar en flames, i la veu narradora era més ferma que mai.

Els contes a la fresca del carrer en estiu, mentre es buidava el contingut roig d'un meló d'Alger, es construïa una cara amb fanalet de llum, cantant i cantant una cançó que ja no sabríem recordar.

Els contes i contalles dins una cova baix un castell de tres-centes torres, quan divulgaven mentides de felicitat, mentre esclataven les bombes i s'eludia la fam eterna de moniatos i llibertat. Els contes que contava Roberto Benigni al seu fillet, dins un camp de concentrat horror, quan la vida no era bella.

Els contes de les fades falagueres que desfeien l'encís d'una bella carabassa i la convertien en una inadequada i opulenta carrossa, destrossant l'ecologia. Els contes plagiats per un Premi Nobel que ningú denunciarà. Els contes anònims trobats a l'armari d'una pensió barata, on un incipient i inepte escriptor s'apropiarà.

Els contes que construïa en les nits de tronades i pluja de silenci, amb els sorolls incontenibles de la por. Entraven a la cambra sense haver-los convidat Frankenstein, l'home llop, la dona pantera, l'home aranya, Superman, extraviats d'un esglaó perdut de Darwin. Mentre Edgard Allan Poe romania mut a la capçalera d'algun llit, acollint un escarabat misteriós. La *Casa tomada* de Julio Cortázar, que apareixeria anys després de descobrir Amèrica a l'escola. Els contes de morts ressuscitats de catalèpsia, d'un poble proper, posaven els pels en formació prussiana, a la infància sense Prússia ni depilació. Els contes de Nadal de Dickens i les contalles cinematogràfiques de Frank Capra, de llàgrima riallera i final feliç.

I els contes de la lluna pàl·lida japonesa, el de la xinesa que volia ser rossa i no havia descobert la camamil·la encara, el de l'indi sioux que caçava un búfal i s'apenedia més tard, el conte del negret d'Àfrica nerviós perquè quan plovia sols queia café i sucre esponjós dels núvols. Els contes de Perrault, dels germans Grimm, de Hans Chistian Andersen, oblidats i aixafats pels seus personatges universals.

Els contes socarrats en incendis provocats per la intolerància, com s'havien socarrat els càtars d'Occitània, com s'havia socarrat Xàtiva feia més de dos-cents anys, sense que ningú ho sabérem ni recordàrem. Com sense voler s'havia cremat el teatre de *La Fenice* a Venècia i el Gran Teatre del Liceu a Barcelona, igual es va cremar a casa aquell cantó de conte il·lustrat, que va caure al braser en un hivern gelat dels anys seixantes.

Els contes-cròniques de la veritat oculta que amagaven el talent de Calders, contes delirants en la lògica com un beuratge màgic dins un calder brulent. Els contes de Roses, Diables i Somriures de Perucho, i els contes d'estranya fesomia de Pedroló. Els contes que la meua àvia mai em pogué contar.

Els contes de Canterbury sorneguers d'humor anglès. Els de la matèria de Bretanya d'incerta ubicació amb una ginebra emborratxada de llegenda, Lancelot llançat a l'adulteri, Artús, reial i lleial a la concòrdia. Els *Fabliaux* francesos, i els *Lais* de la Maria medieval.

Els contes manipulats de la història triomfant, que la meua mestra em va contar, apareixien il·lustrats als llibres de text escolar dels anys seixantes.

Els contes verídics de la història que els meus professors eludiren contar, mai no aparegueren als llibres de text dels anys setantes.

Els contes que en l'adolescència vaig llegir. Els mestres Pushkin, Gogol, Shòlokhov, em van convidar a viatjar en un trajecte apacible pel riu Don travessant la columna vertebral de Rússia.

Els contes inabastables del llibre d'arena de Borges, cec com el grec Homer. Els contes pelegrins de Garcia Márquez, dotze apòstols anyals d'un calendari *caribe*.

Isaak Bashevis Singer amb *Gimpel el babau* enmig de la Polònia *jiddish* que la història volgué erradicar. Els contes del Decameró de Boccacció aptes per a entretenir la pesta negra, capaços d'esquivar de l'epidèmia de grip *Cucaratxa*, protegint-se de la neumònia atípica de Xina, perquè, a pesar dels pesars, i el cantar dels cantars del savi Salomó, malgrat les epidèmies, i les set plagues d'Egipte, sempre queda la paraula.

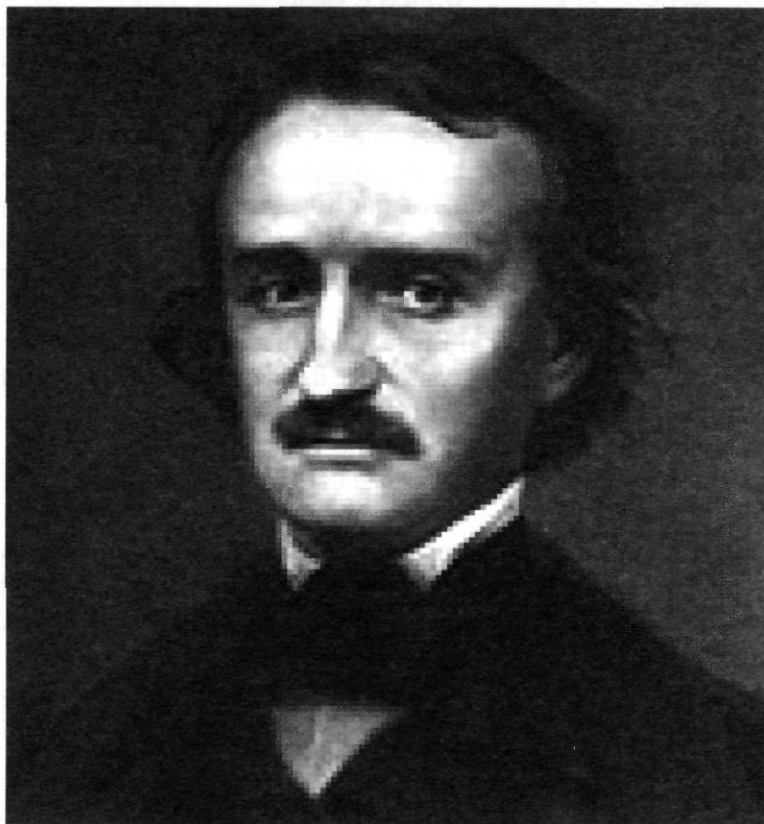
Els contes de Knut Hamsun, Halldor Kiljan Laxness Harry Martinson, Eyvind Johnson, mestres narradors en les nits glaçades d'Escandinàvia.

Els contes de Papini en l'inquietant Gog, com un Van Gogh de girasol mediterrani, un Beat de Lièbana laic.

Les Rondalles *trekking* d'Enric Valor, aixafant les muntanyes del Comtat, comptant pas a pas els contes que li van contar. Les fàbules d'Esop i Lamartine plenes d'animalades refinades de moral europea. I la ironia de Bugs Bunny, el millor, dels contes dibuixos animats.

Els contes que ja ningú contarà en la llengua dàlmata, ningú contarà ja en arameu, ni en íber, ni en caldeu. Els contes que s'expressin de la memòria i els que crearem en un acte místic de bíblia, en un acte fabulós de fades, en un acte irònic i quotidià de rondalles, en un acte que creurem independent del bagatge literari i de la memòria popular i col·lectiva, que ens han llegat.

Els contes que sempre formaran una recopilació incompleta. Els mateixos contes que Vladimir Propp mai aconseguí disseccionar.

*Edgar A. Poe (1809-1849), per a molts dels nostres narradors,
un dels creadors del conte contemporani.*